

Bakos Kinga: Hargita megyei pedagógusok vallásossága

Bevezetés

Tanulmányom témája a székelyföldi - Hargita megyei - pedagógusok vallásossága. Saját empirikus adataim egy szélesebb spektrumú kutatás részét képezik. Doktori kutatásom témája a Hargita megyei pedagógusok szakmai életminősége, ennek keretében került sor 2016-ban a megye általános iskolai pedagógusainak reprezentatív mintáján végzett kérdőív-felvételre (N=328), amelynek középpontja a szakmai életminőség, de tartalmazott olyan kérdéscsoportokat is, amelyek az élet különböző területeinek megélésére is rákérdeztek és amelyek összefüggésbe hozhatóak a szakmai életminőséggel. Szerepel például a kérdőívben egy olyan félig nyitott kérdés a szakmai életminőség kérdésblokkban, hogy „Milyen erőforrások segítik Önt?“, és a megkérdezettek a családi és a baráti kapcsolatok alapvető támogató hatásán kívül leggyakrabban az istenhitet említették, mint erőforrást. Az önkitöltős kérdőívnek utolsó előtti blokkja a vallásosságra vonatkozik. Ezt szeretném jelen tanulmányban feldolgozni nemcsak a vallásosság különböző dimenziói szempontjából, hanem ennek közösségi jellegét tekintve is. A kutatás részét képezi egy kvalitatív jellegű vizsgálat is, melynek során félig strukturált interjúkat készítettem/készítetek pedagógusokkal.

Székelyföldön belül Hargita megye vallásilag nagyrészt homogén terület (66,41% római katolikus, 12,17% református, 6,96% unitárius) és speciális olyan szempontból, hogy a vallásosság mélyen gyökerezik a régió történelmében és kultúrájában (Fejes: 2014). Az egyház, mint a kulturális identitás egyik őrzője, már a rendszerváltás utáni években fontos szerepet játszott. Azt mondhatjuk, hogy a diktatúra megdőlése után a romániai társadalom szétesett, valamilyen mértékben csak az egyház és az informális értelmiségi hálózatok tartották össze (Novák: 2016). Bár az Aufbruch felméréseiből tudjuk, hogy már Romániában is kimutatható a szekularizálódás folyamata (Tomka: 2010), Székelyföld vallási szempontból ezen belül inkább a hagyományos vonalat képviseli, itt a nyugati országokhoz képest erőteljesebb vallásossággal találkozunk a modern korban is (Fejes: 2014).

A pedagógus szerepe a mai társadalomban, a modernizáció folyamatai között eléggé ellentmondásos helyzetben van. Amint Giddens is hangsúlyozza, a modernizáció egyik fő jellemzője a gyorsaság, az egyre gyorsabban változó társadalmi valóság, a másik, hogy az emberi élet egyre több területére tör be a globalizáció (Giddens: 2000). Az oktatási rendszer viszont bürokratikus

jellegénél fogva – ahol a bürokráciát nem értékítéletként használjuk, hanem egy bizonyos típusú szervezeti felépítés megjelölésére – minimális mértékben képes a változásra, a környezethez való adaptálódásra (Crozier: 1983). Ebben a kontextusban a pedagógus, aki az oktatási folyamat kulcsszereplője, fokozott terhelésnek van kitéve, és amint a Hargita megyei pedagógusokkal készített interjúkból is kitűnik, sokszor úgy érzi, a társadalmi folyamatok által kitermelt problémák megoldása is rá vár. Az interjúalanyok több esetben megemlítik, hogy a szülői funkciók, a család összetartó erejének meggyengülése azt eredményezi, hogy elvárásként jelentkezik a pedagógus felé ezen funkciók átvétele, illetve kompenzálása. Követelmény a pedagógus felé az IKT eszközök kezelésének magas szintje is, illetve vannak további olyan elvárások, amelyek a hagyományos – amúgy is megterhelő – pedagógusi szerepet tovább terhelik. Így válik rendkívül fontossá a pedagógusi életminőség kutatása, amelynek több területe van. Ez esetben a spirituális életminőség dimenzióját vizsgáljuk, leszűkítve a vallásosság külső (extrinzik) és belső (intrinzik), illetve társas jegyeire, vagyis arra, hogy milyen mértékben vállalnak egyházi közösségben való részvételt ezek a pedagógusok. Gereben Ferenc kutatásaiból már bizonyosságot nyert, hogy Székelyföldön a vallásosság a közösségi identitás szerves része (Fejes: 2014).

Kultúra és vallás

A kultúra hagyományos értelmezésébe kezdettől fogva beletartozott a vallás a művészet és az irodalom mellett. Később ez kiegészült egy tágabb értelmezéssel, amibe a mindennapi élet egyes tevékenységei és alkotásai is beletartoznak. Tulajdonképpen „a kultúra mindazon ismeretek, értékek, reflexek, viselkedési modellek és sémák, szokások és hiedelmek összessége, melyeket az egyén az őt felnevelő közegben, a szocializáció során részint megfigyelhető, részint észrevétlen módon elsajátít” (Józsa: 1976). Tömören és átfogóan a kultúra az ember tárgyi és szellemi alkotásainak összessége. Fontos kitétel, hogy csak azok a tevékenységek tartoznak ide, amelyek valamilyen érték megvalósítására töreksenek. Ilyen például a vallás. A vallásos megnyilvánulásoknak, szertartásoknak és az isten-felfogásoknak, istenképeknek is szimbolikus jellegük van, melyek kultúránként eltérnek. A kultúra részeként jelen levő vallás értelmezésénél az interpretatív felfogást vesszük alapul a tanulmányban. A kultúrának ez az interpretatív felfogása már Webernél is megtalálható. Geertz fejleszti ezt tovább, aki szerint a kultúra a jelentések hálójá, amelyekben az ember él (Geertz: 1973). Mindazok a magatartások, tárgyak és események, amelyeknek egy adott népcsoport azonos jelentést ad, közös kultúrájukká válnak. A „társadalom formái a kultúra anyagát képezik” (Geertz: 1973, 322.), tehát nem egyszerűen az empirikusan megvizsgálható társadalmi valóságok mintázatát jelentik, hanem annak koordinátáit is. Itt a koordináták a jelentések hálójának szálait jelképezik, és ezek azok a vezérvonalak, amelyek mentén értelmezik és rendezik az emberek tapasztalataikat. Például a régi, hagyományos népszokások, amelyek általában valamilyen ünnepkörhöz kötődtek, sokkal mélyebb tartalmakat és jelentéseket hordoztak magukban, mint csupán a nép mindennapi életének abban a formában kialakult mintázatát. Egy betlehemes játék vagy a „kántálás” magában hordozta azt, amit gondoltak a közöttünk megjelenő Istenről, szabályozta azt, ahogyan meg lehet közelíteni Őt, és a kántálás szokásával átvitte ezt az embertársakhoz való közeledésre is: közösségteremtés, kapcsolódás teremtése az örömhír-vivés által. Láthatjuk, hogy nem csupán egy mintázatról van szó, hanem olyan alapfeltevésekről, alapelvekről, melyek mentén rendeződött ez a hagyományos társadalom: a közöttünk élő Isten hite, a tapasztalatok, élmények megosztásának közösségteremtő erejében való hit stb.

A Hargita megyei pedagógustársadalom vallásossága, istenhite és templomba járási szokásai, egyházi közösségben való részvétele is sok minden elárul abból a kultúrából, amelyben él.

Tanulmányomban ennek feldolgozása következik az adatok tükrében.

A vallásosság egymásra épülő dimenzióit Jarvis és Northcott modellje (Pikó: é.n.) írja le, amely szerint a vallásosságnak négy szintje van. Első a vallási hovatartozás szintje (religious affiliation), amely egyáltalán nem feltételezi a személy bevonódását, a születéssel és keresztteléssel adatik meg. Második a vallásgyakorlás (religious participation), amely már választáson alapul, és magába foglal bizonyos vallásos tevékenységeket, mint például a templomba járás. Harmadik a vallásos közösséghez tartozás (community membership), amely már komolyabb részvételt jelent, túllép az egyéni vallásosságon, és egyben társas támogatással ajándékozza meg az embert. Negyedik szint egy attitűd-szerű jelenség, a szűkebb értelemben vett vallásosság (religiousity), amely magába foglalja az Istenbe vetett hitet, a vallásos értékrend követését. Jarvis és Northcott modelljét Reed (Pikó: é.n.) egészíti ki egy ötödik dimenzióval, amely a spiritualitás (spirituality), és ez túllép vallási gyakorlatokon, attitűdökön, közösségen, és egy transzcendens valósággal való személyes kapcsolatot jelent. A vallási hovatartozást, a vallásgyakorlást és a vallásos közösséghez tartozást extrinzik vallásosságnak tekinthetjük, a szűkebb értelemben vett vallásosságot és a spiritualitást pedig intrinzik vallásosságnak.

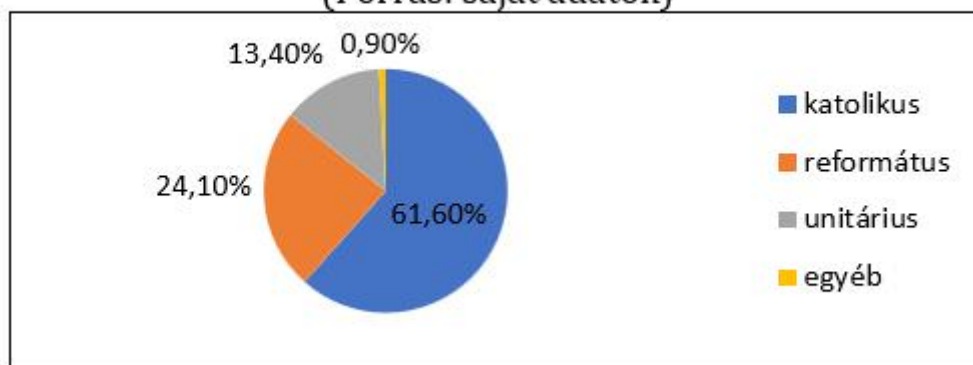
Hargita megyei pedagógusok vallásossága

Ebben a fejezetben a minta rövid bemutatása után a vallásosság különböző dimenzióinak elemzése következik az adatok alapján.

A mintába bekerült pedagógusok 78,6%-a nő és 21,4%-a férfi. Életkor szerinti megoszlás tekintetében a pedagógusok túlnyomó többsége 30 és 50 év közötti, ha tíz évenkénti bontásban nézzük. Ha ez alapján három életkori csoportot képezünk - fiatal (35-ig), középkorú (35-55), idős (55 fölött) -, azt látjuk, hogy a pedagógusok 57,1%-a 35 év alatti. Mindenképpen fiatal felnőttekből áll nagyrészt ez a minta, az átlagéletkor 39 év és a középérték is ebben a tartományban van. A pályán eltöltött időt tekintve azt mondhatjuk, hogy a nagy többség (57,4%) 11 és 30 év közötti „régiséggel” rendelkezik, ennyi ideje dolgozik a pályán. Aránylag kevés a pályakezdő (12%) és a nyugdíj előtt álló (16,6%) pedagógus. A pedagógusok 36%-a tanító, 2,7%-a segítő szakember (iskolai tanácsadó, fejlesztő pedagógus, logopédus). A fennmaradó 61,3% szaktanár, akiknek legnagyobb része (19,8%) nyelvtanár, majd ezután következnek a matematikát és informatikát, természettudományokat illetve művészetet és sportot tanító tanárok. Hargita megyében a két alapvető iskolatípus - a falusi és városi - a következőképpen oszlik meg: 60% falusi és 40% városi iskola (www.harghita.insse.ro). Ilyen szempontból is reprezentatív a vizsgálati minta, ahol nagyjából ezeket az arányokat láthatjuk: a megkérdezett pedagógusok 57,3%-a mondta, hogy falusi iskolában tanít, és 42,7%-a, hogy városiban. A kérdőív részletesebben is rákérdez erre, amiből kiderül, hogy a falusi iskolák nagyobb része I.-VIII. osztályos iskolákat jelent, kevés a külön V.-VIII. osztályokat vagy külön I.-IV. osztályokat működtető iskola. Ez utóbbiak kizárólag nagyon kis településeken működnek, javarészt összevont osztályokkal. A megkérdezett pedagógusok 60,7%-a felső tagozaton, 39,3%-a alsó tagozaton tanít.

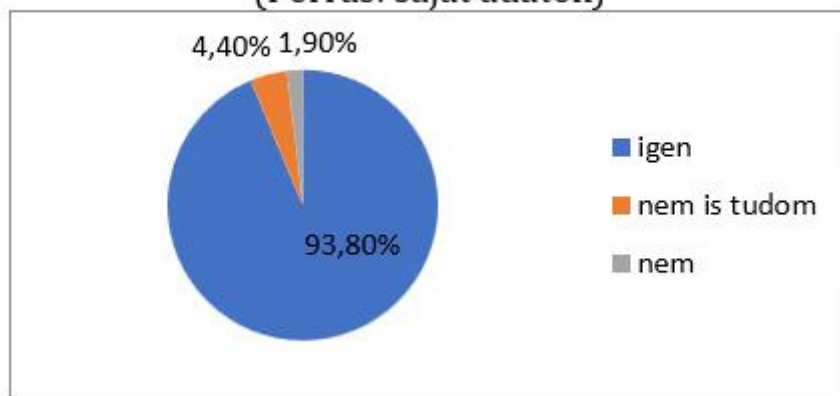
A Hargita megyei pedagógusok vallási hovatartozás szerint a következő képet mutatják: nagy részük katolikus (61,6%) - Hargita megyében csak római katolikusokról beszélünk-, 24,1% református, 13,4% unitárius és minimális százalékban vannak egyéb vallásúak (1.ábra).

1. ábra: Hargita megyei pedagógusok vallási hovatartozása
(Forrás: saját adatok)

Arra a kérdésre, hogy hisz-e Istenben, nagy részük (93,8%) határozott igennel válaszolt, 1,9% határozott nemmel és 4,4% bizonytalan (2.ábra). Azt láthatjuk tehát, hogy ebben a régióban még fontos szerepe van az istenhiten alapuló vallásosságnak, legalábbis ezt vallják a megkérdezett pedagógusok. A magát kereszténynek tartó népesség számbeli túlsúlya Tomka Miklós szerint a „keresztény társadalom” egyik ismérve (Fejes: 2014). Bár a modernizáció folyamatai jócskán elérték Székelyföldet és azon belül Hargita megyét, tudjuk, hogy ebben a régióban specifikusan alakult a modernizáció, ami abban ragadható meg leginkább, hogy a sajátosan keverednek a fogyasztásra való beállítódás, a globalizáció folyamatai a hagyományos mintákkal és a mélyen gyökerező vallásossággal (Fejes: 2014). Ezt támasztja alá, és egy enyhe, szekularizációval ellentétes folyamatra is utal az, hogy az idős pedagógusok 92,5%-a, a középkorúak 93,8%-a és a fiatalok 94%-a vallja magát istenhívőnek, vagyis generációról generációra valamivel többen.

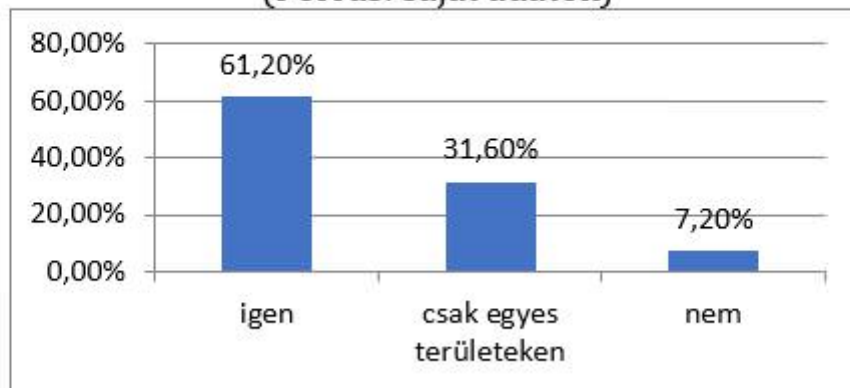
2. ábra: A „Hisz-e Istenben?” kérdésre adott válaszok
(Forrás: saját adatok)

Nem világos viszont, hogy ez az adat csak az ateizmust automatikusan kizáró világlátást tükrözi, vagy mélyebb hitbeli attitűdök is húzódnak mögötte. Ennek tisztázása céljából került sor az ezt követő kérdésekre. Azoktól, akik azt vallották, hogy hisznek Istenben, megkérdeztük, hogy befolyásolja-e életüket, döntéseiket, választásaikat a hitük. Érdekes és ellentmondásos az a 7,2%, akik azt állítják, hogy hisznek Istenben, de ez nem befolyásolja az életüket. A pedagógusok nagy részénél az adatok azt mutatják, hogy a hit befolyásolja életüket, döntéseiket és választásaikat, és 31,6%-nál ez csak az élet egyes területeire korlátozódik. Tehát tulajdonképpen 61,2%-uknál feltételezhetünk mélyebb, istenkapcsolaton alapuló, az életvezetést meghatározó vallásosságot (3.ábra).

3. ábra: „Ha hisz Istenben, befolyásolja-e életét, döntéseit, választásait a hite?” kérdésre adott válaszok

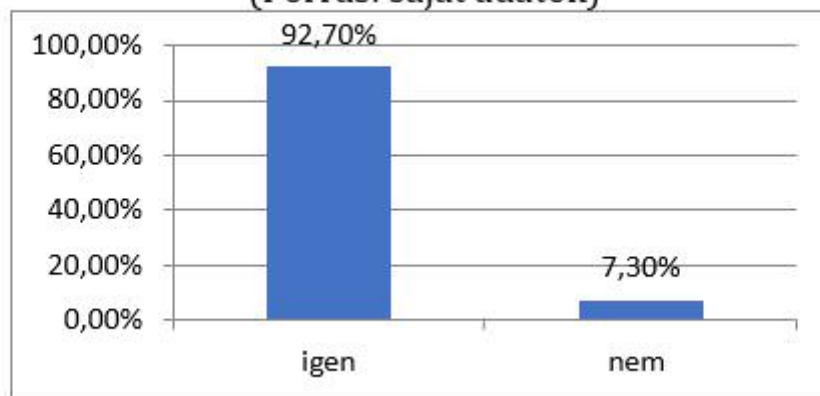
(Forrás: saját adatok)

Arra gondolunk ez alapján, hogy a fenti kérdésre adott válaszokkal összhangban van az, ahogyan vallanak arról, erőforrás-e a hitük a számukra. Nagy százalékuk ugyanúgy, ahogy a döntéseket, életet befolyásoló hit esetében, erőforrásnak tekinti a hitet (4.ábra). Ha alaposabban megnézzük az adatokat, a kereszttábla elemzésekből az derül ki, hogy akik számára erőforrás a hit, azok döntő többségének (98,9%) befolyásolja az életét és döntéseit. Viszont akik határozottan vallják, hogy a hitük nem befolyásolja életüket (7,2%), azok körülbelül fele arányban élik meg erőforrásként a hitet. Úgy tűnik, akik számára erőforrást jelent, de még nem eszerint rendezik be életüket, azok a kereső vallásosság típusába sorolhatóak.

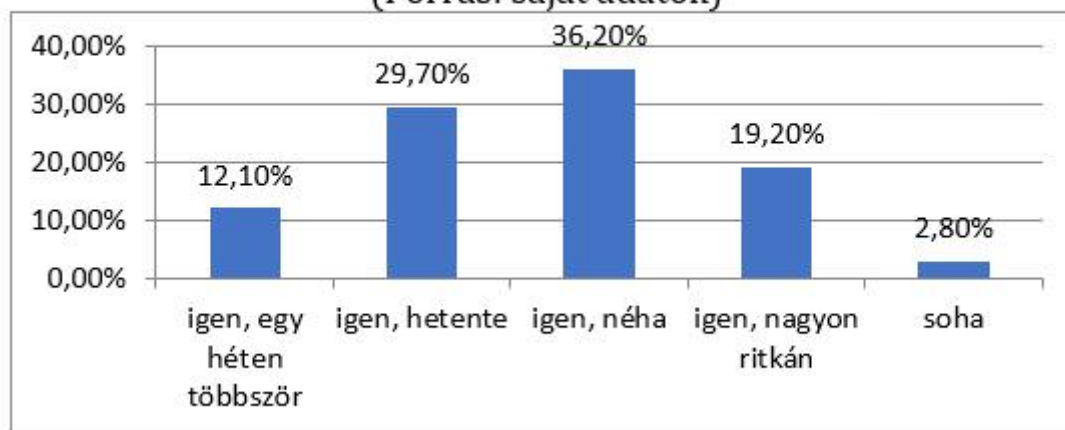
4. ábra: „Ha hisz Istenben, erőforrás-e önnek a hite?” kérdésre adott válaszok

(Forrás: saját adatok)

A pedagógusok vallásgyakorlására, templomba járási szokásait vizsgálva (5.ábra) azt láthatjuk, hogy nagyon kicsi (2,8%) a templomba soha nem járók és aránylag kicsi (12,1%) a hetente többször járók aránya. A pedagógusok több mint fele, vagyis 55,4% néha vagy nagyon ritkán jár templomba. Azt mondhatjuk, hogy a hetente többször vagy hetente templomba járók jelentik azt a csoportot (41,8%), akik életében igazán fontos a vallás.

5. ábra: Hargita megyei pedagógusok templomba járási szokásai
(Forrás: saját adatok)

A megkérdezettek kevesebb, mint harmada (27%) tagja valamilyen egyházi közösségnek (6. ábra). Ez nem magát az egyházhoz való tartozást jelenti, hanem hogy a templomba járáson kívül kapcsolódik-e olyan közösséghez, amely egyházi alapítású vagy vallásos alapon működik. Ilyenek lehetnek a nőszövetségek, az ificsoportok, a bibliaolvasó körök stb. Az egyházhoz való tartozás erősíti nemcsak egy nép vallási, de nyelvi és kulturális identitását is, különösen a kisebbségben élő csoportokét. Még erőteljesebben érvényesül ez a hatás olyan egyházi közösségek esetében, amelyekbe a személy szervesen kapcsolódik, ahová személyes kapcsolatok is fűzik, ahol közös cél és hitrendszer erősíti a közös identitást. Mivel kérdőíves kutatásunk és az ehhez kapcsolódó interjúfelvételek fő célja nem a vallásosság mélyebb megértése volt, nincs lehetőségünk arról beszélni, hogy mi motiválja a pedagógusokat egy-egy ilyen közösséghez való kapcsolódásra, hogy a társas támogatás megszerzése-e a fő hajtóerő vagy a közösségi szellem tudatos ápolása, a közös identitás megerősítése is cél-e. Azt sem tudjuk, egész pontosan milyen típusú közösségekbe járnak a Hargita megyei pedagógusok. Megállapíthatunk viszont néhány összefüggést templomba járási szokásaik és egyházi közösséghez való tartozásuk vonatkozásában.

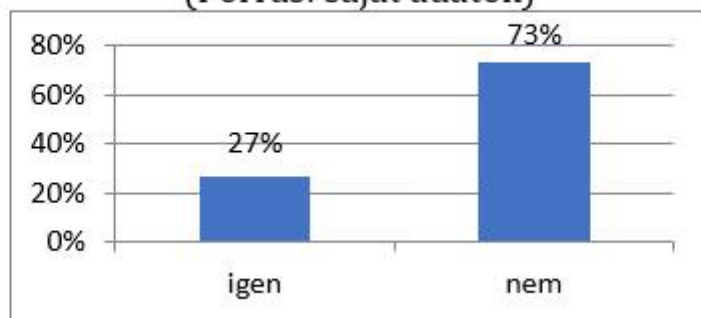
Tudjuk, hogy a megkérdezettek 27%-a jár valamilyen közösségbe. Valószínűleg nem meglepő, hogy ezeknek a személyeknek 83,3%-a nő és csak 16,7%-a férfi. Természetesen ez az arány abból is adódik, hogy a minta döntő többsége nő, lévén szó pedagógusokról. De ha megnézzük, hogy az egyes nemeken belül hogyan oszlik meg a közösségbe járók aránya, akkor is az derül ki, hogy a nőkre jellemzőbb ez a fajta tevékenység, ugyanis a férfiak 20,6%-a és a nők 28,5%-a jár egyházi közösségbe.

Az is kiderül az adatokból, hogy a közösségbe járók 50,6%-a fiatal (35 év alatti), 36,5%-a középkorú (35-55 között) és csak 12,9% idősebb, 55 év fölötti pedagógus. Vagyis az életkor előrehaladtával csökken az egyházi közösségekbe kapcsolódás gyakorlata. Ennek okait magyarázhatnánk azzal is, hogy egyszerűen több szabadidővel rendelkeznek a fiatalabbak, de ez nem valószínű, ugyanis az derül ki, hogy a közösségbe járók döntő többsége házasságban él (vagyis valószínűleg elfoglaltabb, mint például az egyedülállók) és csak 10,6%-a egyedülálló. Tehát úgy tűnik, nem a több szabadidő a döntő tényező. A másik hipotézis lehet az, hogy a közösségbe járóknak nagyobb a társas, önmegvalósítási igényük, vagy, hogy elkötelezettebbek közösségük, egyházuk felé.

Az egyházi közösséghez tartozást összefüggésbe hozhatjuk a pedagógusok szakmai életminőségével is, amelyet a Teacher Subjective Wellbeing Questionnaire skálával és egyéb, a munkahely tárgyi és személyi feltételeit vizsgáló kérdéssorokkal mértünk. Bár hangsúlyos összefüggéseket itt nem találunk, megállapíthatunk néhány tendenciát. Ilyen például az, hogy a

gyenge szakmai életminőséggel rendelkezőknek csak 8%-a jár közösségbe, a közepes szakmai életminőségűek 29,9%-a és a jó szakmai életminőségűek 25,8%-a. Valamint az is megállapítható, hogy az egyházi közösségbe járóknak nagy része, vagyis 68,3%-a közepes szakmai életminőséggel rendelkezik, 29,3%-a jó és csak 2,4%-a a gyenge szakmai életminőségű pedagógus a közösségbe járók körében. Sokkal mélyebb vizsgálatokra lenne szükség ahhoz, hogy ok-okozati összefüggéseket merjünk feltételezni ezen adatok között, és nem tudjuk, hogy a rossz munkahelyi feltételek, a pedagógusi szerep gyengébb kidolgozottsága veszi el az energiát a közösségbe járástól vagy a közösségbe járók között azért alacsony a rossz szakmai életminőségűek aránya, mert társas és spirituális támogatást kapnak, és az visszahat pedagógusi mivoltukra. Csak annyit állapíthatunk meg, hogy az egyházi közösséghez való tartozás inkább a közepes és a jó szakmai életminőséggel jár együtt.

6. ábra: Valamilyen egyházi közösséghez tartozás Hargita megyei pedagógusok körében
(Forrás: saját adatok)

Tehát a templomba járási szokások és az egyházi közösséghez való csatlakozás gyakorisága egyáltalán nem tükrözik a pedagóguspopuláció istenhitét, ugyanis sokkal nagyobb arányban (93,8%) vallják magukat hívőnek, mint amennyien rendszeresen templomba járnak (41,8%) és amennyien tagjai valamilyen egyházi közösségnek (27%).

Összefoglalás

Ennek a tanulmánynak fő célja a Hargita megyei pedagógusok vallásosságának leíró jellegű elemzése volt. Vallási hovatartozás szerint katolikus többség jellemzi a megyét. A hagyományos, a kultúrában mélyen gyökerező vallásosságra utal az, hogy nagyon nagy százalékuk (93,8%) hívőnek vallja magát. Viszont sokkal mélyebb elemzésre lenne szükség ahhoz, hogy kiderüljön, ez a vallásosság mennyiben személyes meggyőződésen és istenkapcsolaton alapuló, intrinzik vallásosság, és mennyiben inkább a hagyományos felfogás, a normakövetés és az extrinzik vallásosság jelzője.

Azok közül, akik hívőnek vallják magukat, csak 41,8% jár rendszeresen (hetente vagy hetente többször) templomba, és csak 27%-uk tartozik valamilyen egyházi közösséghez. Az is kiderült, hogy a közösségbe járók nagyobb részben nők és 35 év alattiak. Mivel pedagógus-populációról van szó, fontos kiemelni azt is, hogy bár ok-okozati összefüggést nem állapíthatunk meg, tény az, hogy az egyházi közösséghez tartozás inkább a jó és közepes szakmai életminőséggel jár együtt. A pedagógusokkal készített interjúk és további vizsgálatok adhatnak választ arra a kérdésre, hogy az egyházi közösséghez tartozást erőforrásként élik meg, amely a spillover mechanizmusokon keresztül erősíti szakmai életminőségüket, vagy pedig azok a pedagógusok kapcsolódnak ilyen közösségekhez, akik szakmájukat is nagyrészt pozitívan élik meg, és tudatosan tenni akarnak a közösségekért vagy tovább akarják adni a hitüket.

Felhasznált irodalom:

- Bowling, N.A.; – Eschleman, K.J. – Wang Q. (2010): A meta-analytic examination of the relationship between job satisfaction and subjective well-being. In: Journal of Occupational and Organizational Psychology, vol. 83., issue 4, 915-934. p.
- Crozier, Michael (1983): A bürokrácia jelensége. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó
- Eagleton, Terry (2001): A kultúra két fogalma (esztétikai és antropológiai). In: Lettre, 2001, Tél, No. 43.
- Fejes Ildikó (2014): A vallásosság történelmi és szociológiai dimenziói Csíkban. Doktori (PhD) értekezés. Csíkszereda-Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Történettudományi Doktori Iskola, Gazdaság-, régió- és politikatörténeti műhely
- Geertz, Clifford (1973): Thick Description: Toward an Interpretative Theory of Culture. Elérhető: <https://philpapers.org/archive/GEETTD.pdf>, letöltés ideje: 2017.11. 03.
- Giddens, Anthony (2000): Consecințele modernității. București, Editura Univers
- Institutul Național de Statistică (2013): Comunicat de presă privind rezultatele definitive ale Recensământului Populației și al Locuințelor- 2011 (caracteristici demografice ale populației) în județul Harghita. Elérhető: <http://www.harghita.insse.ro/phpfiles/Comunicat%20de%20presa.pdf>, letöltés ideje: 2017.11.04.
- Józsa Péter (1976): Kód- kultúra- kommunikáció. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda,
- Novák Cs. Z. (2016): A Ceaușescu-korszak magyarságpolitikája 1965-1989. In: Pro Minoritate, 2016 tavasz, 39-60. p.
- Pikó Bettina (é.n.): A vallás és egészség kapcsolatának szociológiai értelmezése. Elérhető: <http://www.mtapti.hu/mszt/19993/piko.htm>, letöltés ideje: 2012.07.14.
- Tomka Miklós (2010): Religiosity in Central and Eastern Europe. Facts and Interpretations. In: Religion and Society in Central and Eastern Europe, Volume III. (June 2010)